

بررسی محتوایی داستان‌های گروه سنی «د»

از جهت تطبیق با مهارت‌ها و مؤلفه‌های تفکر فلسفی لیپمن

پوران علیزاده*

چکیده

از آنجاکه ادبیات داستانی کودکان زمینه مناسبی برای تحقق اهداف برنامه‌های آموزش تفکر است، نظام‌های تعلیم و تربیت از آن استقبال کرده‌اند. لیپمن را آغازکننده فلسفه برای کودکان دانسته‌اند. نوآوری او تحولی اساسی در شیوه آموزش و پرورش به وجود آورد که استقبال بسیار به دنبال داشته است. به همین دلیل، در این مقاله، محتوای داستان‌های ایرانی گروه سنی «د» (دوره هفتم، هشتم و نهم) با مهارت‌ها و مؤلفه‌های تفکر فلسفی لیپمن تطبیق داده شده است. جامعه آماری مقاله شامل کتاب‌های داستانی ایرانی است که برای کودکان و نوجوانان گروه سنی پیش‌گفته در سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۵ تألیف شده و مجوز انتشار دریافت کرده است. روش انجام این تحقیق توصیفی-تحلیلی است. نتایج نشان می‌دهد که در کتاب‌های داستانی ایرانی مطالعه‌شده، نظیر هزارویکشب، افسانه‌های جن و پری، مهمانی گرگ‌ها و...، بعضی از مؤلفه‌های تفکر فلسفی لیپمن، مثل جست‌وجوی دلایل در موقعیتی مشخص، طرح پرسش پژوهشی، تبیین علی، استنباط‌کردن و تعیین هدف بیشترین فراوانی را دارند. ازدیگرسو، این کتاب‌ها از حیث بعضی دیگر از مهارت‌ها، همچون ارزیابی دلایل ارائه‌شده، نقدپذیری و... ضعیف‌اند و مؤلفه‌هایی مثل ارزیابی تعریف اصطلاحات و تشخیص مغالطه‌ها در آنها یافت نشد.

کلیدواژه‌ها: داستان ایرانی، گروه سنی «د»، مهارت‌ها، مؤلفه‌ها، لیپمن.

* مربی دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودسر و املش pouranalizadeh1@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۵/۱۹ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۸/۱۵

فصلنامه مطالعات و تحقیقات ادبی، سال ۱۲، شماره ۳ (پیاپی ۲۱)، پاییز ۱۴۰۰، ۱۱۹-۱۴۵

Content review of "D" age group stories In terms of adapting to the skills and components of Lippmann's philosophical thinking

Pouran Alizadeh*

Abstract

Since children's fiction is a good ground for achieving the goals of thinking education programs, it has been welcomed by education systems. Lippmann is considered to be the originator of philosophy for children. His innovation brought about a fundamental change in the way of education, which was very well received. For this reason, in this article, the content of the Iranian stories of the age group "D" (seventh, eighth and ninth periods) has been adapted to the skills and components of Lippmann's philosophical thought. The statistical population of the article includes Iranian story books that have been written for children and adolescents of Dal age group (seventh, eighth and ninth period) in the years 1986 to 2016 and have received publishing permission. The method of this research is descriptive-analytical. The results show that some of the components of Lippmann's philosophical thought have been studied in Iranian fiction books, such as One Thousand and One Nights, Fairy Tales, Wolf Parties, etc. Like searching for reasons in a given situation, research question design, causal explanation, inference and goal setting are most common. On the other hand, they are weak in some other skills, such as evaluating the reasons presented, liquidity, etc. ; And components such as "term definition evaluation" and "error detection" were not found in them.

Keywords: Persian Story, Age D, Skills, Components, Lippmann.

---

* Lecturer in Persian Language and Literature, Islamic Azad University, Roudsar and Amlash branch, pouranalizadeh1@yahoo.com

مقدمه و بیان مسئله

ادبیات کودکان شامل تلاش‌های هنرمندان‌های است که ذوق و علاقهٔ کودک را در جهت هدایت او در مسیر رشد برمی‌انگیزد. این‌گونه ادبیات، در اشکال گوناگون شعر، نمایش و داستان، از زبان و شیوه‌ای متناسب با فهم کودک استفاده می‌کند. قصه و داستان از اولین سال‌های زندگی با انسان همراه است. درک داستان یکی از مقدماتی‌ترین استعدادهایی است که در ذهن کودک شکوفا می‌شود. داستان با بهره‌گیری از ساختاری منسجم، به شرح واقعه یا مجموعه‌ای از حوادث تخیلی می‌پردازد، تجربه‌ای را با کودک به اشتراک می‌گذارد و با تولید سؤال در ذهن کودک، او را به تفکر وامی‌دارد (رجبی، ۱۳۹۱: ۳).

برهمن‌اساس، ادبیات داستانی کودکان، به‌منزلهٔ زمینه‌ای مناسب برای تحقق اهداف برنامه‌های آموزش تفکر، در کانون توجه و استقبال نظام‌های تعلیم و تربیت قرار گرفته است. یکی از این برنامه‌ها فلسفه برای کودکان است که به‌اختصار «فبک» نامیده می‌شود. برنامه‌ای درسی و منظم که برای کودکان چهار تا هجده‌ساله طراحی شده است. این برنامه در آمریکا و در اواخر دههٔ ۱۹۶۰ با تلاش‌های متیو لیپمن و براساس فلسفهٔ دیالکتیک سقراط، ایدهٔ اجتماع پژوهشی پیرس و یادگیری مشارکتی دیویی پایه‌گذاری شد و هدف آن تقویت مهارت‌های تفکر فلسفی از دوران کودکی است.

به‌زعم لیپمن، تفکر فلسفی سه نوع تفکر انتقادی، تفکر خلاق و تفکر مراقبتی را دربرمی‌گیرد و شامل مهارت‌های اجتماعی‌بودن، سؤال‌کردن، ارزیابی شواهد و اظهارات، استدلال‌کردن، تفسیرکردن، تحلیل‌کردن، منطقی‌بودن، صراحت و قضاوت‌کردن است. لیپمن برای پرورش این مهارت‌ها در کودکان به تألیف کتاب‌های آموزشی در قالب داستان و رمان روی آورده و با درکی روشن و منحصربه‌فرد از ویژگی‌های داستان فلسفی، فلسفه و داستان را به‌هم آمیخته است.

لیپمن سه ویژگی اصلی برای داستان‌های فلسفی قائل است: ۱. غنای ادبی که علاقه و اشتیاق کودک در طول زمان قرائت را حفظ می‌کند. ۲. تناسب روان‌شناختی که لازم است تا مفاهیم و مسائل مطرح‌شده در داستان مناسب سن کودک باشد. ۳. غنای فلسفی که به مباحث بحث‌انگیز داستان مربوط است و فرصت چالش فکری و مباحثه را ایجاد می‌کند. از نظر او، داستان‌های فلسفی با دیگر داستان‌های کودک متفاوت است. در داستان‌های فبک،

معانی، مسائل و روابط فکری و فلسفی با ظرافت خاصی پنهان می‌شود تا کودک بتواند آنها را بیرون بکشد و توجه هم‌کلاسان خود را به آنها معطوف کند (لیپمن، ۱۳۸۹: ۹). به عبارت دیگر، لیپمن تألیف کتاب‌های داستانی ویژه کودکان و کاربست آن از طریق «اجتماع پژوهشی» در کلاس درس را ابزاری برای اجرای برنامه‌های فلسفی برای کودکان دانسته، یا کارویژه داستان را ابزار فلسفیدن و تفکر فلسفی کودکان و گردهمایی در کلاس درس از طریق «اجتماع پژوهشی» تلقی کرده است. او به غنای ادبی داستان اشاره می‌کند، اما از ادبیات به مثابه وسیله‌ای برای پیشبرد اهداف آموزشی بهره می‌گیرد و داستان‌های فلسفی را به منظور تحقق این اهداف می‌نویسد. او به‌نحو هوشمندانه‌ای مؤلفه‌های تفکر فلسفی را در متن داستان می‌گنجاند.

تلاش‌های لیپمن در این زمینه با استقبال عده‌ای از نویسندگان داستان‌های کودکان در سراسر دنیا مواجه شد و برخی از آنها به تألیف داستان‌های فلسفی روی آوردند. این نویسندگان آگاهانه و عامدانه مؤلفه‌های تفکر خلاق، انتقادی و فلسفی را در متن داستان گنجاندند.

عقاید لیپمن درباره ادبیات کودک و نگاهش به داستان، که نگاهی ابزاری است، گاه هدف انتقاد قرار گرفته است؛ برای مثال، متیوز، از نظریه‌پردازان فلسفه برای کودکان، معتقد است که بخشی از ادبیات کودک، خود، ماهیتی فلسفی دارد. او در این زمینه به داستان‌های ماجرای فکری اشاره می‌کند که توانایی فلسفیدن و تخیل کودک را به کار می‌گیرد (متیوز، ۱۳۸۷: ۳۳۳). از نظر فیشر، می‌توان هر متن داستانی را به منزله مبنایی برای مباحثه فلسفی به کار گرفت. به اعتقاد او، بیشتر قصه‌های کودکانه خوب مضامین طبیعی، منطقی و اخلاقی دارند (فیشر، ۱۳۸۵: ۱۶۰). به زعم خسرونژاد، ادبیات کودک، به دلیل برخورداری از ویژگی تمرکززدایی، فی‌نفسه فلسفی است؛ بنابراین، هر اثر ادبی می‌تواند فلسفی باشد (خسرونژاد، ۱۳۹۰: ۲۰).

عده‌ای بر این باورند که داستان، به‌خودی‌خود، عناصر و قابلیت‌هایی دارد که سبب می‌شود برخی از مهارت‌ها و مؤلفه‌های تفکر به‌صورت نامحسوس و تدریجی در کودک شکل بگیرد. بنابراین، نه تنها ضرورتی برای ترجمه داستان‌های فیک نیست، بلکه این کار به ادبیات کودک آسیب می‌رساند و ویژگی‌های ادبی داستان را فدای اهداف آموزشی می‌کند. ادبیات کودک ایران مملو از داستان‌هایی است که به‌منظور آموزش فلسفه به کودکان یا تحقق اهداف این

نهضت نوشته نشده‌اند و آثاری بیشتر ادبی‌اند. هر سال تعداد زیادی داستان در کشورمان برای کودکان تألیف و منتشر می‌شود و این روند سیر صعودی دارد؛ به‌ویژه از دهه ۷۰ و پس از جنگ ایران و عراق، که گسترش کمی و ارتقای کیفی فرهنگ عمومی تعلیم و تربیت در جامعه از اهداف اصلی برنامه‌های توسعه اجتماعی و فرهنگی بوده است، شاهد افزایش سالانه آثار جدید بوده‌ایم. شورای کتاب کودک ایران تعدادی از این کتاب‌ها را به‌منزله کتاب‌های مناسب معرفی کرده است. عده‌ای از پژوهشگران و نویسندگان معتقدند این داستان‌ها قابلیت دارند که مؤلفه‌ها و مهارت‌های انواع مختلف تفکر را به کودکان منتقل یا این مؤلفه‌ها را در آنها تقویت کنند. در این میان، داستان‌های مربوط به گروه سنی «د» (دوره هفتم، هشتم و نهم)، که برای کودکان ده، یازده، و دوازده‌ساله تألیف می‌شوند، در کانون توجه خاص قرار گرفته‌اند. در این سال‌ها، که سال‌های پایانی دبستان است، نخستین بارقه‌های تفکر انتقادی، که خود بخشی از تفکر فلسفی است، در کودکان ایجاد می‌شود (مکتبی‌فرد، ۱۳۸۹: ۱۹۹). از نظر لیپمن، کودکان در یازده یا دوازده‌سالگی باید به آموختن تفکر درباره تفکر بپردازند که مشخصه اصلی تفکر فلسفی است (رشتچی، ۱۳۸۹: ۲).

با توجه به مطالب بیان‌شده، پژوهشگر در پی این است که دریابد نویسندگان داستان‌های ایرانی تا چه حد به مقوله تفکر در آثارشان توجه کرده‌اند و این داستان‌ها تا چه حد می‌توانند زمینه پرورش مهارت‌های تفکر فلسفی را در کودکان فراهم کنند؛ بنابراین، مقاله حاضر به دنبال بازیابی مؤلفه‌ها و مهارت‌های تفکر فلسفی متیو لیپمن در داستان‌های ایرانی است که از سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۵ برای گروه سنی «د» (دوره هفتم، هشتم و نهم) تألیف و منتشر شده و در فهرست شورای کتاب کودک قرار گرفته است.

در دنیای پیش‌بینی‌ناپذیر و متغیر امروزی، پرورش افراد متفکر، نقاد، انعطاف‌پذیر و خلاق از اهداف اصلی نظام‌های تعلیم و تربیت است، افرادی که بتوانند با استفاده از مهارت‌های تفکر، در محیطی مملو از اطلاعات و تعارض، مسائل را کشف و حل کنند. برنامه‌های مختلف آموزش تفکر، که به دنبال تجهیز کودکان به این مهارت‌هاست، از موضوعات دلخواه کودکان استفاده می‌کند؛ از این رو، ادبیات داستانی کودکان مورد توجه خاص قرار گرفته است.

از جمله برنامه‌هایی که از ادبیات داستانی کودک بهره می‌گیرد، برنامه فلسفه برای کودکان است. بنیان‌گذاران این برنامه داستان‌ها و رمان‌های فلسفی را با هدف پرورش تفکر فلسفی

در کودکان تألیف کرده‌اند. این داستان‌ها کودکان را به کندوکاو درباره مفاهیم و شیوه‌های فلسفی ترغیب می‌کند. هر صفحه از این داستان‌ها شامل مفاهیم فلسفی گوناگونی است که متناسب با سن مخاطب، با ظرافت خاصی در متن حوادث و رویدادهای داستان گنجانده شده است. این داستان‌ها هدف آموزشی قوی‌ای را دنبال می‌کنند که به شیوه‌های تفکر مربوط است و در سطح زیرین داستان نهفته است. از نظر نویسندگان داستان‌های فبک، چون داستان‌های معمولی کودکان به این منظور نوشته نشده‌اند، نمی‌توانند ابزار تفکر فلسفی را برای خواننده فراهم کنند و آنها را به او آموزش دهند. نمی‌توان فرض کرد که دانش‌آموز و معلمان خودبه‌خود در طی تجزیه و تحلیل یک اثر ادبی مهارت‌های تحلیل مفاهیم، استدلال، ارزیابی مدارک و شواهد یا قضاوت صحیح را کسب کنند. به عقیده شارپ، داستان‌های فبک برای استفاده در کشورهای دیگر باید ترجمه و مناسب‌سازی شوند؛ مثلاً نام شخصیت‌ها و غذاها بومی شود و برخی آداب‌ورسوم تغییر کند (شارپ، ۱۳۸۹: ۱۱۴).

در کشور ما نیز تلاش‌هایی در این زمینه انجام شده است. برخی از داستان‌های فبک ترجمه شده‌اند و در کلاس‌هایی شبیه به اجتماع پژوهشی استفاده می‌شوند، اما این روش هدف انتقاد قرار گرفته است. از نظر منتقدان، ترجمه و مناسب‌سازی به ادبیات کودک لطمه می‌زند و ویژگی‌های ادبی و فرهنگی را فدای اهداف آموزشی می‌کند، درحالی‌که داستان‌خوانی، خود، عملی فلسفی است. بسیاری از داستان‌های کودک ایرانی نیز نکات فلسفی دارند و برای پرورش مهارت‌های تفکر فلسفی به کودکان مناسب‌اند (خسرونژاد، ۱۳۸۶: ۱۵). گروه سنی «د» (دوره هفتم، هشتم و نهم) شامل کودکان ده، یازده، و دوازده‌ساله است که سال‌های پایانی دبستان را می‌گذرانند و مخاطبان ویژه داستان‌های کودک هستند. در واقع، شکل‌گیری تفکر انتزاعی که خود مقدمه رشد انواع دیگر تفکر است از این سن آغاز می‌شود (مکتبی‌فرد، ۱۳۸۹: ۳۲).

در بازار کتاب ایران، هر سال شاهد انتشار کتاب‌های داستانی جدید برای کودکان هستیم. این روند به‌ویژه در سال‌های پس از جنگ ایران و عراق و در پی اهتمام مسئولان برای ارتقای کمی و کیفی فرهنگ و تعلیم و تربیت سیر صعودی داشته است. با توجه به حساسیت حوزه ادبیات کودک و هزینه هنگفتی که جامعه در این زمینه متقبل می‌شود، شناسایی و معرفی

پوران علیزاده بررسی محتوایی داستان‌های گروه سنی «د» از جهت تطبیق با مهارت‌ها و مؤلفه‌های تفکر فلسفی لیپمن داستان‌های بومی مناسب، که حاوی مؤلفه‌های تفکر فلسفی هستند، می‌تواند ثمربخش باشد و متخصصان آموزش و پرورش، معلمان، والدین، دانش‌آموزان و نیز نویسندگان کتاب کودک را راهنمایی کند. علاقه به ادبیات داستانی کودک و باور به اهمیت این حوزه از ادبیات، سبب شد تا پژوهشگر به بررسی و بازبایی مؤلفه‌های تفکر فلسفی متیو لیپمن در داستان‌های ایرانی گروه سنی «د» (دوره هفتم، هشتم و نهم) بپردازد. نتایج این مقاله می‌تواند روند تغییرات داستان‌های کودک را از نظر وجود مؤلفه‌های تفکر فلسفی بعد از جنگ تاکنون نشان دهد.

پیشینه پژوهش

در ادبیات داخلی پژوهش، امیدی‌نیا، مکتبی‌فرد و مؤمنی (۱۳۹۲) در پژوهشی به بررسی مهارت‌های تفکر انتقادی فاسیونه در رمان‌های تألیفی برای نوجوانان در دهه ۸۰ پرداخته‌اند. پژوهشگران به این نتیجه رسیده‌اند که داستان‌های معمولی، در صورتی که کیفیت ادبی مناسبی داشته باشند، می‌توانند به‌منزله وسیله‌ای آموزشی مورد استفاده قرار گیرند.

سهرابی، البرزی و خوشبخت (۱۳۹۲) در مقاله‌ای با عنوان «مقایسه افسانه‌های ایرانی، کتاب‌های داستانی تصویری ایرانی و کتاب‌های داستانی تصویری خارجی برمبنای مؤلفه‌های تفکر فلسفی»، داستان‌های مربوط به گروه‌های سنی «الف» و «ب» را از نظر مؤلفه‌های تفکر فلسفی فیلیپ کم مقایسه کرده‌اند. نتایج نشان داده است که افسانه‌ها و داستان‌های تصویری ایرانی نسبت به داستان‌های تصویری خارجی به‌ویژه از نظر مؤلفه‌های مربوط به مهارت‌های کاوشگری غنی‌ترند.

اکبری، جاویدی، شعبانی و تقوی (۱۳۹۱) در پژوهش خود به بررسی مضامین فلسفی داستان‌های متون کلاسیک ادب فارسی پرداخته‌اند، که به‌روش پژوهش فلسفی انجام شده است. نتایج این پژوهش نشان داده است که فراهم‌کردن محتوای فلسفی متناسب با فرهنگ بومی برگرفته از متون کلاسیک ادب فارسی و بازنویسی آنها متناسب با سن کودکان، به‌مثابه رویکردی کل‌گرایانه که در آن به ابعادی چون فرآیند تفکر، محتوای فلسفی، غنای ادبی و فرهنگ وابستگی توجه شده باشد، امکان‌پذیر است.

ایروانی و مختاری (۱۳۹۰) در پژوهشی، با هدف یافتن مفاهیم فلسفی هستی‌شناختی، معرفت‌شناختی و ارزش‌شناختی، به تحلیل محتوای داستان‌های برگزیده کودکان پرداخته‌اند.

نتایج نشان داده است که نحوه پرداختن به مفاهیم مطرح شده در این داستان‌ها به گونه‌ای نبوده است که برانگیزنده قدرت تفکر و تأمل در مخاطب باشد و در واقع کارکرد ادبیات داستانی کودکان در کشور ما به جنبه آموزشی محدود مانده است.

واکر و گوپنیک (۲۰۱۴) در پژوهشی حساسیت کودکان را به ساختار علی در داستان‌های واقع‌گرا و فانتزی بررسی کرده‌اند. نتایج تحقیق نشان می‌دهد کودکان تقریباً از سه‌سالگی به ساختار علی داستان توجه می‌کنند. آنها در سه تا پنج‌سالگی قادرند بین داستان‌های واقع‌گرا و فانتزی تمایز قائل شوند، اما احتمال تعمیم محتوای داستان‌های واقع‌گرا به دنیای واقعی در کودکان بیش از داستان‌های فانتزی است.

واگنر (۲۰۱۳) در پژوهش خود محتوای داستان‌های تصویری کودکان را تحلیل کرده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد در کتاب‌هایی که تصویر عناصر اصلی داستان را منتقل می‌کند، کودکان در درک ساختار داستان موفق‌ترند و رشد شناختی بهتری دارند.

پندلبوری (۲۰۱۳)، در رساله دکتری خود با عنوان «لذت‌های ذهنی: ادبیات کودکان و فلسفه»، در پی کشف محتوای مشابه مفاهیم فلسفی در طیفی از کتاب‌های فانتزی نوجوانان بوده و به این نتیجه رسیده است که تعداد کمی از کتاب‌های فانتزی مانند *آلیس در سرزمین عجایب* در بردارنده مفاهیم فلسفی هستند. پژوهشگر به این نتیجه رسیده است که داستان‌های فلسفی لیپمن را می‌توان الگویی از تفکر فلسفی و زندگی در اجتماع پژوهشی فلسفی دانست. متیوز (۲۰۰۹) در مقاله‌ای درباره داستان‌های فانتزی فرانک باوم بحث کرده است. پژوهشگر که خود تجاربی در کار با دانش‌آموزان ابتدایی در این زمینه دارد، به این نتیجه رسیده است که داستان‌های ماجراجویی فلسفی اوز به توسعه مهارت‌های تفکر انتقادی در کودکان کمک می‌کند.

نمورین (۲۰۰۸) در پایان‌نامه ارشد خود، به روش توصیفی، ارزش‌ها و احساسات را در متن داستان‌های کودکان و نقش آن را در رشد مهارت قضاوت کردن بررسی کرده است. پژوهشگر اجتماع پژوهشی فلسفی را فرصتی برای به‌اشتراک گذاشتن تجارب خود با دیگران و کسب بینش درباره احساسات خود و دیگران دانسته است.

پرسش‌های پژوهش

هدف کلی این مقاله تحلیل محتوای داستان‌های ایرانی از منظر توجه به مؤلفه‌ها و مهارت‌های تفکر فلسفی لیپمن است. داستان‌هایی که در سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۵ برای گروه سنی «د» (دوره هفتم، هشتم و نهم) تألیف شده‌اند؛ از این‌رو، مقاله حاضر در پی پاسخگویی به پرسش‌های ذیل است:

۱. کدام‌یک از داستان‌های ایرانی گروه سنی «د» (دوره هفتم، هشتم و نهم) از نظر مؤلفه‌های تفکر فلسفی غنی‌ترند؟
۲. کدام گونه از داستان‌های ایرانی گروه سنی «د» (دوره هفتم، هشتم و نهم) (داستان‌های کهن یا با بازنویسی جدید) از نظر مؤلفه‌های تفکر فلسفی غنی‌ترند؟
۳. کدام‌یک از مؤلفه‌های تفکر فلسفی در داستان‌های ایرانی گروه سنی «د» بیشتر به کار رفته‌اند؟
۴. داستان‌های ایرانی گروه سنی «د» (دوره هفتم، هشتم و نهم) از نظر مؤلفه‌های تفکر فلسفی در طول سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۵ چه روندی را طی کرده‌اند؟

روش مقاله

مقاله حاضر توصیفی است و با روش تحلیل محتوا انجام شده است. ابتدا، با مطالعه مبانی نظری فلسفه برای کودکان در آثار متیو لیپمن و همکارانش و نیز مقاله‌های پیشین، فهرستی از مهارت‌ها و مؤلفه‌های تفکر فلسفی تدوین شده است. متن هریک از کتاب‌های داستانی به‌دقت مطالعه و مؤلفه‌های تفکر فلسفی در آنها بازیابی شده است؛ سپس، میزان وجود هر مؤلفه در هر کتاب با استفاده از روش‌های آمار توصیفی مانند محاسبه فراوانی و درصد فراوانی مشخص شده و براساس نتایج حاصل تجزیه و تحلیل داده‌ها صورت گرفته است.

جامعه و نمونه آماری

جامعه پژوهش در این مقاله کتاب‌های داستانی ایرانی است که برای نوجوانان گروه سنی «د» (دوره هفتم، هشتم و نهم) در سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۵ تألیف و منتشر شده است. این جامعه آماری، داستان‌های فانتزی، واقع‌گرا و بازنویسی افسانه‌های کهن را دربرمی‌گیرد که "شورای کتاب کودک" آنها را مناسب برای کودکان و نوجوانان معرفی کرده است. کل جامعه مقاله نمونه آماری در نظر گرفته شده است.

تدوین بحث براساس نمونه‌های آماری

جدول ۱، فراوانی مؤلفه‌ها و مهارت‌های تفکر فلسفی را در کتاب‌های داستانی گروه سنی «د» نشان می‌دهد. فراوانی همه مؤلفه‌ها در مجموع ۸۸۷ است. برای ارائه تصویری کلی از وضعیت مؤلفه‌ها در کتاب‌های داستانی جامعه پژوهش، مؤلفه‌ها به ترتیب از بیشترین به کمترین فراوانی در جدول ۱ ثبت شده‌اند.

جدول ۱. مؤلفه‌های تفکر فلسفی در کتاب‌های داستانی برحسب بیشترین تا کمترین فراوانی

ردیف	مؤلفه‌های تفکر فلسفی	فراوانی	درصد فراوانی
۱	جستجوی دلایل در موقعیتی مشخص	۱۶۹	٪۱۹/۰۵
۲	طرح پرسش پژوهشی	۱۵۶	٪۱۷/۵۸
۳	تبیین علمی	۹۹	٪۱۱/۱۶
۴	بررسی پیامدهای عمل	۷۴	٪۸/۳۴
۵	استنباط کردن	۶۶	٪۷/۴۴
۶	تعیین هدف	۵۳	٪۵/۹۷
۷	طرح پرسش هدایت‌کننده	۳۶	٪۴/۰۵
۸	کشف شباهت‌ها و تفاوت‌ها	۳۳	٪۳/۷۲
۹	کشف و بررسی ارزش‌ها، معیارها و اصول	۲۹	٪۳/۲۶
۱۰	طرح شبه‌سؤال	۲۹	٪۳/۲۶
۱۱	کشف جایگزین‌ها	۲۳	٪۲/۵۹
۱۲	بررسی زمینه، ابعاد و شرایط مختلف یک موقعیت	۱۴	٪۱/۵۷
۱۳	ارزیابی شواهد موجود	۱۴	٪۱/۵۷
۱۴	ارائه دلیل برای عقاید	۱۲	٪۱/۳۵
۱۵	بیان صریح و بدون دلپره عقاید	۱۲	٪۱/۳۵
۱۶	کشف روابط معنی‌ها، مفاهیم و ایده‌ها	۱۰	٪۱/۱۲
۱۷	گوش‌دادن به صحبت‌های دیگران در گروه	۹	٪۱/۰۱
۱۸	اظهارنظر در گروه	۶	٪۰/۶۷
۱۹	نقد و بررسی راه‌های مختلف	۶	٪۰/۶۷
۲۰	کشف روابط گذشته، حال و آینده	۵	٪۰/۵۶
۲۱	تصمیم‌گیری براساس استدلال منطقی		
۲۲	ارزیابی دلایل ارائه‌شده	۴	٪۰/۴۵
۲۳	کشف روابط اجزا و جزء و کل	۴	٪۰/۴۵
۲۴	ارزیابی مدارک ارائه‌شده	۳	٪۰/۳۳
۲۵	پردازش و سازماندهی اطلاعات	۳	٪۰/۳۳
۲۶	شناسایی و تفکیک اجزای یک موقعیت	۳	٪۰/۳۳
۲۷	نقدپذیری	۲	٪۰/۲۲
۲۸	شناسایی ایده اصلی	۲	٪۰/۲۲
۲۹	تمایز بین معانی مختلف یک واژه	۲	٪۰/۲۲
۳۰	کشف مفهوم ضمنی سخن	۲	٪۰/۲۲

پوران علیزاده بررسی محتوایی داستان‌های گروه سنی «د» از جهت تطبیق با مهارت‌ها و مؤلفه‌های تفکر فلسفی لیپمن

۳۱	احترام‌گذاشتن به عقاید اعضای گروه	۱	۰/۱۱٪
۳۲	استفاده از قیاس منطقی	۱	۰/۱۱٪
۳۳	ارزیابی تعریف اصطلاحات	۰	۰٪
۳۴	تشخیص مغالطه‌ها	۰	۰٪

جدول ۲ نشان می‌دهد که مؤلفه‌های جست‌وجوی دلایل در موقعیتی مشخص با ۱۹/۰۵ درصد، طرح پرسش پژوهشی با ۱۷/۵۸ درصد و تبیین علی با ۱۱/۱۶ درصد فراوانی، حضور پررنگ‌تری در داستان‌ها داشته‌اند. مؤلفه‌های اظهارنظر در گروه، نقد و بررسی راه‌های مختلف با ۰/۶۷ درصد؛ مؤلفه‌های کشف روابط گذشته، حال و آینده، تصمیم‌گیری براساس استدلال منطقی با ۰/۵۶ درصد؛ مؤلفه‌های ارزیابی دلایل ارائه‌شده، کشف روابط اجزا و جزء و کل با ۰/۴۵ درصد؛ مؤلفه‌های ارزیابی مدارک ارائه‌شده، پردازش و سازماندهی اطلاعات، شناسایی و تفکیک اجزای یک موقعیت، هرکدام با ۰/۳۳ درصد؛ مؤلفه‌های نقدپذیری، شناسایی ایده اصلی، تمایز بین معانی مختلف یک واژه، کشف مفهوم ضمنی سخن با ۰/۲۲ درصد؛ مؤلفه‌های احترام‌گذاشتن به عقاید اعضای گروه، استفاده از قیاس منطقی با ۰/۱۱ درصد فراوانی؛ حضور بسیار کمی در داستان‌ها داشته‌اند. مؤلفه‌های ارزیابی تعریف اصطلاحات، و تشخیص مغالطه‌ها نیز در داستان‌ها یافت نشد و فراوانی آنها صفر است.

جدول ۲. کتاب‌های داستانی از بیشترین تا کمترین فراوانی مؤلفه‌های تفکر فلسفی

ردیف	عنوان کتاب‌های داستانی	فراوانی مؤلفه‌های تفکر فلسفی	درصد فراوانی مؤلفه‌های تفکر فلسفی
۱	قصه‌های شیرین هزارویک‌شب	۶۸	۷/۱۶۶٪
۲	افسانه‌های جن و پری	۴۷	۵/۲۹٪
۳	مهمانی گرگ‌ها	۴۳	۴/۸۴٪
۴	افسانه تیل‌ها	۴۱	۴/۶۲٪
۵	فیل و اژدها	۳۹	۴/۳۹٪
۶	فروود و جریره	۳۵	۳/۹۴٪
۷	رستم و سهراب	۳۳	۳/۷۲٪
۸	قصه‌های شیرین قابوسنامه	۳۰	۳/۳۸٪
۹	شهر گربه‌ها	۳۰	۳/۳۸٪
۱۰	اسب در پارکینگ	۲۸	۳/۱۵٪
۱۱	بهرام و گردیه	۲۸	۳/۱۵٪
۱۲	مار در آتش	۲۷	۳/۰۴٪
۱۳	بیژن و منیژه	۲۴	۲/۷۰٪
۱۴	نامه‌هایی به آقاغوله	۲۳	۲/۵۹٪
۱۵	ناگهان آن پر رقصان افتاد	۲۲	۲/۴۸٪
۱۶	کرگدن شمارشگر	۱۹	۲/۱۴٪
۱۷	روبی	۱۹	۲/۱۴٪
۱۸	قالیچه بته‌گلی	۱۹	۲/۱۴٪

۱۹	روزی روزگاری دوستی	۱۹	٪ ۲/۱۴
۲۰	عروسی سگ‌ها	۱۸	٪ ۲/۰۲
۲۱	برگ زرد پاییزی	۱۷	٪ ۱/۹۱
۲۲	دست‌های مهربان خانم معلم	۱۷	٪ ۱/۹۱
۲۳	دایی سهراب	۱۵	٪ ۱/۶۹
۲۴	آرزوی سهره	۱۴	٪ ۱/۵۷
۲۵	دنیای سارا و دارا	۱۱	٪ ۱/۲۴
۲۶	ستاره بالدار	۱۱	٪ ۱/۲۴
۲۷	پهلوان دوران	۱۰	٪ ۱/۱۲
۲۸	قوی مسافر و دخترک تنها	۹	٪ ۱/۰۱
۲۹	قلب سیاره نخودی	۹	٪ ۱/۰۱
۳۰	به ماه نگاه کن	۹	٪ ۱/۰۱
۳۱	گل و پرنده و خورشید	۹	٪ ۱/۰۱
۳۲	عبدالرزاق پهلوان	۸	٪ ۰/۹۰
۳۳	حکایت دو درخت خرما	۸	٪ ۰/۹۰
۳۴	قاصدک	۸	٪ ۰/۹۰
۳۵	پری‌ناز یا نازپری	۸	٪ ۰/۹۰
۳۶	رومی و بومی	۸	٪ ۰/۹۰
۳۷	ملانصرالدین و کیسه گندم	۷	٪ ۰/۷۸
۳۸	آقارنگی و گربه ناقلا	۷	٪ ۰/۷۸
۳۹	صندلی سرگردان	۶	٪ ۰/۶۷
۴۰	باغ بلورین	۶	٪ ۰/۶۷
۴۱	بخوان چکوک بخوان	۶	٪ ۰/۶۷
۴۲	بلبل نوک‌طلا و باغ آرزوها	۶	٪ ۰/۶۷
۴۳	گل سوسن یک‌روزه	۶	٪ ۰/۶۷
۴۴	سبز و سیاه	۶	٪ ۰/۶۷
۴۵	پهلوان درویش و میرزای همدانی	۵	٪ ۰/۵۶
۴۶	راز مرواریدهای شهرزاد	۵	٪ ۰/۵۶
۴۷	پهلوان و فیل	۴	٪ ۰/۴۵
۴۸	گاو بنی اسرائیل	۴	٪ ۰/۴۵
۴۹	آفتاب شادی	۴	٪ ۰/۴۵
۵۰	آن شب که تا سحر	۴	٪ ۰/۴۵
۵۱	در بهار خرگوش سفیدم را یافتم	۴	٪ ۰/۴۵
۵۲	باغ وحش آسمان	۴	٪ ۰/۴۵
۵۳	درخت آبی	۴	٪ ۰/۴۵
۵۴	فرشید	۳	٪ ۰/۳۳
۵۵	فکرم تا ابرها قد می‌کشد	۳	٪ ۰/۳۳
۵۶	پهلوان سوفزای	۳	٪ ۰/۳۳
۵۷	اسم من مانیاست	۲	٪ ۰/۲۲
۵۸	شهرزاد	۲	٪ ۰/۲۲
۵۹	موج‌های دریا بطری را به ساحل آوردند	۲	٪ ۰/۲۲
۶۰	حکایت آب خنک	۱	٪ ۰/۱۱

پوران عزیزاده بررسی محتوایی داستان‌های گروه سنی «د» از جهت تطبیق با مهارت‌ها و مؤلفه‌های تفکر فلسفی لیپمن

جدول ۳، کتاب‌های داستانی جامعه مقاله را به ترتیب از بیشترین تا کمترین فراوانی مؤلفه‌های تفکر فلسفی نشان می‌دهد. کتاب‌های داستانی قصه‌های شیرین هزارویک‌شب با ۷/۶۶ درصد، افسانه‌های جن و پری با ۵/۲۹ درصد، مهمانی گرگ‌ها با ۴/۸۴ درصد، افسانه تنبل‌ها با ۴/۶۲ درصد، و فیل و اژدها با ۴/۳۹ درصد فراوانی، بالاتر از بقیه قرار گرفته‌اند. کتاب‌های اسم من مانیاست، و شهرزاد و موج‌های دریا بطری را به ساحل آوردند هر کدام با ۰/۲۲ درصد و کتاب حکایت آب خنک با ۰/۱۱ درصد فراوانی دارای کمترین مؤلفه‌های تفکر فلسفی هستند.

با توجه به اینکه کتاب‌های داستانی بررسی شده به سه گونه ادبی (فانتزی، واقع‌گرا و ادبیات کهن) تعلق دارند و تعداد کتاب‌های هرگونه و نیز تعداد صفحات کتاب‌ها با یکدیگر تفاوت چشمگیری دارد، برای مقایسه بهتر کتاب‌ها و گونه‌های ادبی، فراوانی مؤلفه‌های تفکر فلسفی در هر صفحه برای هر کتاب محاسبه و در جدول ۳ ثبت شده است.

جدول ۳. کتاب‌های داستانی از بیشترین تا کمترین فراوانی مؤلفه‌های تفکر فلسفی در هر صفحه

ردیف	عنوان کتاب	گونه ادبی	سال انتشار	فراوانی مؤلفه‌های تفکر فلسفی	تعداد صفحات دارای متن	فراوانی مؤلفه‌های تفکر فلسفی در هر صفحه
۱	فیل و اژدها	ادبیات کهن	۱۳۸۴	۳۹	۱۷	۲/۳۹
۲	رستم و سهراب	ادبیات کهن	۱۳۷۲	۳۳	۲۵	۱/۳۲
۳	کرگدن شمارشگر	فانتزی	۱۳۷۱	۱۹	۱۵	۱/۲۳
۴	مار در آتش	ادبیات کهن	۱۳۸۴	۲۷	۲۲	۱/۲۲
۵	حکایت دو درخت خرما	ادبیات کهن	۱۳۷۰	۸	۷	۱/۱۴
۶	برگ زرد پاییزی	فانتزی	۱۳۶۹	۱۷	۱۶	۱/۰۶
۷	ناگهان آن پر رقصان افتاد	ادبیات کهن	۱۳۸۹	۲۲	۲۲	۱
۸	قالیچه بته‌گلی	واقع‌گرا	۱۳۷۳	۱۹	۱۹	۱
۹	دست‌های مهربان خانم معلم	واقع‌گرا	۱۳۷۰	۱۷	۱۷	۱
۱۰	اسب در پارکینگ	واقع‌گرا	۱۳۷۱	۲۸	۳۲	۰/۸۷
۱۱	آرزوی سهره	فانتزی	۱۳۷۳	۱۴	۱۶	۰/۸۷
۱۲	گل و پرنده و خورشید	فانتزی	۱۳۷۳	۹	۱۱	۰/۸۱
۱۳	در بهار خرگوش سفیدم را یافتم	فانتزی	۱۳۷۰	۴	۵	۰/۸۰
۱۴	قاصدک	فانتزی	۱۳۷۱	۸	۱۱	۰/۷۲
۱۵	فرود و جریره	ادبیات کهن	۱۳۸۱	۳۵	۵۳	۰/۶۶
۱۶	پهلوان دوران	ادبیات کهن	۱۳۷۸	۱۰	۱۵	۰/۶۶
۱۷	رومی و بومی	ادبیات کهن	۱۳۸۹	۸	۱۲	۰/۶۶
۱۸	بلبل نوک طلا و باغ آرزوها	فانتزی	۱۳۶۸	۶	۹	۰/۶۶

۱۹	نامه‌هایی به اقاغوله	فانتزی	۱۳۸۴	۲۳	۳۶	۰/۶۳
۲۰	ملاصرت‌الدین و کیسه گندم	ادبیات کهن	۱۳۸۷	۷	۱۱	۰/۶۳
۲۱	مهمانی گرگ‌ها	فانتزی	۱۳۸۶	۴۳	۶۹	۰/۶۲
۲۲	ستاره بالدار	فانتزی	۱۳۶۹	۱۱	۱۸	۰/۶۱
۲۳	قوی مسافر و دخترک تنها	فانتزی	۱۳۸۲	۹	۱۵	۰/۶۰
۲۴	روزی روزگاری دوستی	ادبیات کهن	۱۳۸۹	۱۹	۳۲	۰/۵۹
۲۵	پری‌ناز یا ناز پری	فانتزی	۱۳۸۰	۸	۱۴	۰/۵۷
۲۶	آن شب که تا سحر	ادبیات کهن	۱۳۷۱	۴	۷	۰/۵۷
۲۷	به ماه نگاه کن	واقع گرا	۱۳۸۵	۹	۱۶	۰/۵۶
۲۸	باغ بلورین	واقع گرا	۱۳۷۹	۶	۱۱	۰/۵۴
۲۹	بخوان چکاوک بخوان	فانتزی	۱۳۶۸	۶	۱۱	۰/۵۴
۳۰	قصه‌های شیرین هزارویک‌شب	ادبیات کهن	۱۳۸۹	۶۸	۱۲۹	۰/۵۲
۳۱	راز مرواریدهای شهرزاد	فانتزی	۱۳۸۵	۵	۱۰	۰/۵۰
۳۲	افسانه‌های جن و پری	ادبیات کهن	۱۳۸۶	۴۷	۹۶	۰/۴۸
۳۳	شهر گربه‌ها	فانتزی	۱۳۸۶	۳۰	۶۵	۰/۴۶
۳۴	گل سوسن یکروزه	فانتزی	۱۳۶۹	۶	۱۳	۰/۴۶
۳۵	بهرام و گردیه	ادبیات کهن	۱۳۸۱	۲۸	۶۲	۰/۴۵
۳۶	آفتاب شادی	فانتزی	۱۳۷۳	۴	۹	۰/۴۴
۳۷	باغوحش آسمان	واقع گرا	۱۳۷۰	۴	۹	۰/۴۴
۳۸	عبدالرزاق پهلوان	ادبیات کهن	۱۳۶۹	۸	۱۸	۰/۴۴
۳۹	صندلی سرگردان	فانتزی	۱۳۸۳	۶	۱۴	۰/۴۲
۴۰	آفرنگی و گربه ناقتلا	فانتزی	۱۳۸۴	۷	۱۷	۰/۴۱
۴۱	پهلوان و قیل	ادبیات کهن	۱۳۸۸	۴	۱۰	۰/۴۰
۴۲	گاو بنی‌اسرائیل	ادبیات کهن	۱۳۷۳	۴	۱۰	۰/۴۰
۴۳	قلب سیاره نخودی	فانتزی	۱۳۸۳	۹	۲۲	۰/۴۰
۴۴	پهلوان‌درویش و میرزای...	ادبیات کهن	۱۳۸۸	۵	۱۳	۰/۳۸
۴۵	افسانه تنبل‌ها	ادبیات کهن	۱۳۸۶	۴۱	۱۰۸	۰/۳۷
۴۶	سبز و سیاه	ادبیات کهن	۱۳۸۰	۶	۱۷	۰/۳۵
۴۷	بیژن و منبزه	ادبیات کهن	۱۳۸۱	۲۴	۶۷	۰/۳۵
۴۸	قصه‌های شیرین قابوسنامه	ادبیات کهن	۱۳۷۸	۳۰	۱۰۰	۰/۳۰
۴۹	فرشید	واقع‌گرا	۱۳۸۲	۳	۱۰	۰/۳۰
۵۰	عروسی سگ‌ها	فانتزی	۱۳۸۶	۱۸	۶۴	۰/۲۸
۵۱	رویی	فانتزی	۱۳۹۰	۱۹	۷۰	۰/۲۷
۵۲	پهلوان سوفزای	ادبیات کهن	۱۳۸۸	۳	۱۱	۰/۲۷
۵۳	دنیای دارا و سارا	فانتزی	۱۳۸۳	۱۱	۴۲	۰/۲۶
۵۴	درخت آبی	واقع‌گرا	۱۳۷۱	۴	۱۷	۰/۲۳

۵۵	دایی سهراب	واقع گرا	۱۳۸۱	۱۵	۷۵	۰/۲۱
۵۶	فکرتم تا ابرها قد می‌کشد	واقع گرا	۱۳۸۷	۳	۱۵	۰/۲۰
۵۷	اسم من مانیاست	فانتزی	۱۳۸۳	۲	۱۰	۰/۲۰
۵۸	شهرزاد	ادبیات کهن	۱۳۸۴	۲	۱۰	۰/۲۰
۵۹	حکایت آب خنک	ادبیات کهن	۱۳۷۰	۱	۷	۰/۱۴
۶۰	موج‌های دریا بطری را به ساحل آوردند	فانتزی	۱۳۸۸	۲	۱۵	۰/۱۳

در ادامه بحث، به بررسی مقایسه‌ای کتاب‌های داستانی نامبرده در جداول پیشین بر اساس محورهای زیر می‌پردازیم.

الف. مقایسه کتاب‌های داستانی تحلیل‌شده از نظر مؤلفه‌های تفکر فلسفی

با توجه به نتایج تجزیه و تحلیل داده‌ها، کتاب داستانی *قصه‌های شیرین هزارویک‌شب* بیشترین فراوانی مؤلفه‌های تفکر فلسفی را داراست. *قصه‌های این کتاب* («حکایت طاووس و مرغابی»، «روبه و گرگ»، «خلیفه قلای» و «حکایت عبدالله و برادرانش») برگرفته از کتاب *هزارویک‌شب* به تحقیق و ترجمه ابراهیم اقلیدی هستند و در گونه ادبیات کهن جای دارند. در این داستان‌ها، موضوعاتی همچون مهربانی، وفای به عهد، پرهیز از طمع و غرور، بخشش، سخت‌کوشی و دوری از تنبلی، ایمان، عبرت‌آموزی، زیرکی، نکوهش جهل و نادانی و... مطرح شده است. این موضوعات بیشتر جنبه اخلاقی دارند که ویژگی‌های ادبیات کهن ایرانی است که مضامین پندآموز و اخلاقی آن افراد را به پیروی از هنجارهای عرفی و مذهبی سوق می‌دهد. نکته دیگر درباره این کتاب این است که هیچ‌کدام از شخصیت‌های داستان‌ها کودک یا نوجوان نیستند و این امر نیز متأثر از ادبیات کهن فارسی است که در آن معمولاً کودکان مخاطب اصلی نبوده‌اند. اما، نویسنده کتاب سعی کرده است، *قصه‌ها را متناسب با گروه سنی مخاطب، که کودکان ده تا دوازده‌ساله‌اند، انتخاب و بازنویسی کند.*

با این تفاسیر، کتاب *قصه‌های شیرین هزارویک‌شب* از نظر فراوانی مؤلفه‌های تفکر فلسفی در جامعه پژوهش رتبه اول را دارد و برای استفاده در کلاس‌های آموزش تفکر مناسب است. نکته دیگری که درباره این کتاب گفتنی است، *گفت‌وگوهای فراوانی است که میان شخصیت‌های داستان‌ها صورت می‌گیرد. بیشترین بخش داستان‌ها همین گفت‌وگوست و بخش بسیار کوچکی از زبان راوی بیان می‌شود. از آنجاکه گفت‌وگو نقشی اساسی در کلاس‌های آموزش فلسفه به کودکان دارد، این امر می‌تواند عامل موفقیت کتاب*

باشد. مؤلفه‌هایی مثل «ارائه دلیل برای عقاید»، «کشف روابط گذشته، حال و آینده»، «بررسی پیامدهای عمل»، «بررسی زمینه، ابعاد و شرایط مختلف یک موقعیت»، «کشف و بررسی ارزش‌ها، معیارها و اصول» و «بیان صریح و بدون دلهره عقاید»، که در اکثر کتاب‌ها یافت نشدند، در این کتاب دارای فراوانی بوده‌اند که تقریباً همه آنها در میان گفت‌وگوهای داستان‌ها بازایی شده‌اند.

کتاب داستانی *افسانه‌های جن و پری* نیز با ۴۷ فراوانی مؤلفه‌های تفکر فلسفی در رتبه دوم قرار دارد. این کتاب نیز مجموعه‌ای از دوازده داستان و برگرفته از ادبیات کهن است. شخصیت‌های اصلی این داستان‌ها، انسان‌ها، پری‌ها و فرشته‌ها هستند. نوع‌دوستی، صبر، امید، جوانمردی، شجاعت و مهربانی موضوعات اصلی این داستان‌هاست. این کتاب حاوی بیشترین فراوانی در مؤلفه‌های «ارزایی مدارک ارائه‌شده»، «طرح پرسش هدایت‌کننده» و «تبیین علی» است. در این کتاب نیز تقریباً همه مؤلفه‌ها از میان گفت‌وگوهای شخصیت‌های داستان‌ها بازایی شده‌اند.

کتاب *مهمانی گرگ‌ها* در جایگاه سوم قرار دارد. این کتاب در گونه داستان‌های فانتزی است و تعامل بین انسان‌ها و حیوانات در کل داستان مشاهده می‌شود. انسان‌ها و حیوانات با هم‌فکری و هم‌کاری مشکلات را یکی پس از دیگری پشت‌سر می‌گذارند. نکته حائز اهمیت در این داستان توجه نویسنده به موضوع تفکر است. به نظر می‌رسد نویسنده تقریباً آگاهانه و هدفمند در پی برجسته کردن نقش تفکر در حل مسائل است. شخصیت اصلی داستان پیرزنی باتجربه است که با استفاده از قدرت تفکر خود دیگران را راهنمایی و آسایش و آرامش را برای همه فراهم می‌کند. این کتاب دارای بیشترین مؤلفه «نقد و بررسی راه‌های مختلف» در مقایسه با کل کتاب‌های تحلیل‌شده است. راه‌حل‌های مختلفی که شخصیت‌های داستان برای حل مشکلات مطرح می‌کنند، در طول کتاب نقد و بررسی می‌شود تا اینکه بالاخره بهترین راه‌حل از زبان شخصیت اصلی داستان ارائه و اعمال می‌شود. این کتاب از نظر مؤلفه‌های «جست‌وجوی دلایل در موقعیتی مشخص» و «طرح پرسش پژوهشی» نیز در جایگاه نسبتاً خوبی قرار دارد. البته، در میان کتاب‌های تحلیل‌شده، تعدادی نیز از نظر فراوانی مؤلفه‌های تفکر فلسفی ضعیف‌اند. کتاب‌های داستانی *اسم من مانیاست*، *شهرزاد*، *موج‌های دریا بطری را به ساحل*

آوردند، هر کدام با ۲ فراوانی و کتاب حکایت آب خنک، با ۱ فراوانی، در پایین جدول قرار می‌گیرند. اسم من مانیاست شامل دو داستان فانتزی است و موضوع اصلی آن شیطنت‌ها و تخیلات دخترپچه‌ای خردسال است که به نظر می‌رسد با ویژگی‌های سنی گروه مخاطب تناسب چندانی ندارد.

شهرزاد داستانی کوتاه از سرگذشت و اسارت شهرزاد قصه‌گوی دریند پادشاه است. نفرت و عشق در این داستان، که برگرفته از ادبیات کهن است، مطرح شده است. داستان از زبان اول‌شخص بیان شده و هیچ گفت‌وگویی در آن نیامده است.

موج‌های دریا بطری را به ساحل آوردند داستانی فانتزی است. شخصیت اصلی آن پسرپچه‌ای است، که در طول هفته به ساحل می‌رود و هر روز یک بطری پیدا می‌کند؛ آن را به خانه می‌برد و به کمک مادرش باز می‌کند. این جریان با جملات تکراری از زبان راوی بیان شده و گفت‌وگویی انجام نشده است.

حکایت آب خنک از گونه ادبیات کهن است. موضوع داستان لزوم توجه به کودکان و مهربان‌بودن با آنهاست و در پی آموزش نکات اخلاقی و مذهبی است؛ اما از نظر مؤلفه‌های تفکر فلسفی، داستان غنی نیست. حلقه کندوکاو فلسفی ساختاری میان‌فردی دارد که در آن تفکر در قالب گفت‌وگوی جمعی اتفاق می‌افتد. در گفت‌وگو، تفکر فردی و جمعی به هم می‌آمیزند. برخلاف تک‌گویی، گفت‌وگو پدیده‌ای میان‌فردی است. چرخش از تک‌گویی به گفت‌وگو به معنای فاصله‌گرفتن از اندیشه مبتنی بر محوریت فردی به جانب اندیشه‌ای است که در آن ارتباط اهمیت ویژه‌ای می‌یابد (پازوکی و حیدری، ۱۳۹۰: ۳-۱۸). در اینجا نیز نتایج تحلیل کتاب‌های داستانی این نکته را تأیید می‌کند. همه کتاب‌هایی که از نظر فراوانی مؤلفه‌های تفکر فلسفی در رده‌های بالای جدول قرار دارند، شامل گفت‌وگوهایی هستند که میان شخصیت‌های داستان صورت می‌گیرد و برعکس. کتاب‌های رده‌های پایین جدول بیشتر از زبان راوی به صورت تک‌گویی بیان شده‌اند و توصیف موقعیت هستند. شیوه‌ای که نویسنده برای روایت داستان خود برمی‌گزیند، نقشی حیاتی در جلب اعتماد مخاطب داستان دارد. در بعضی از داستان‌ها، حضور نویسنده، به‌منزله عامل مداخله‌گر، در همه‌جای داستان حس می‌شود. او به خود اجازه می‌دهد درباره شخصیت‌ها و اتفاقات داستان مستقیماً قضاوت کند و نظر شخصی خود را در قالب داستان به خواننده کودک القا کند. اما برخی نویسندگان ترجیح

می‌دهند که در داستان حضور نامحسوس داشته باشند و از دریچه دید کودک به فضای بنگرند. این نویسندگان به جای روایت مستقیم و متناوب، داستان را از زبان شخصیت‌ها و در قالب گفت‌وگو میان آنها پیش می‌برند. در این داستان‌ها، نویسنده که بی‌طرفی خود را حفظ کرده است، درصدد تعمیم عقیده خود نیست و به خواننده اجازه انتخاب و تصمیم‌گیری می‌دهد؛ از این رو، فرصت بیشتری برای تفکر کودکان فراهم می‌شود. به نظر می‌رسد رعایت این نکته در عین تلاش برای گنجاندن مؤلفه‌های تفکر در متن داستان کار آسانی نباشد و این نمایانگر هنر، تخصص و حساسیت نویسندگی برای کودکان است.

کتاب *فیل و اژدها* در ردیف اول است. این کتاب مجموعه سه داستان از گونه ادبیات کهن و برگرفته از کتاب *فرج بعد از شدت* قاضی محسن تنوخ است. *فرج بعد از شدت* سیزده فصل دارد و در هر فصل، قصه‌ها و حکایت‌هایی آمده است که در همه آنها شخصیت‌های داستان به بلا و مصیبتی گرفتار می‌شوند، اما با توکل به خدا و صبر و تلاش، مشکل آنها حل می‌شود. واضح است که موضوع اصلی داستان‌های کتاب *فیل و اژدها* نیز صبر و تلاش برای حل مشکلات است. در این داستان‌ها، استفاده از قدرت تفکر برای بررسی علل به وجود آورنده مشکلات و انتخاب راه‌حل‌های بهتر، به‌ویژه در داستان «اسکندر و شاه چین»، به وضوح دیده می‌شود. این کتاب در مؤلفه «تعیین هدف» و «احترام گذاشتن به عقاید اعضای گروه» در کل جامعه پژوهش صاحب برترین جایگاه است و از نظر مؤلفه‌های «بررسی زمینه»، «بعاد و شرایط مختلف یک موقعیت»، «بررسی پیامدهای عمل» و «طرح پرسش پژوهشی» نیز وضعیت خوبی دارد. آن مارگارت شارپ، از محققان سرشناس جنبش فلسفه برای کودکان و نویسنده داستان‌های فلسفی برای کودکان، معتقد است که هر صفحه از این داستان‌ها باید شامل مفاهیم فلسفی گوناگونی باشد که با گروه سنی مخاطب تناسب داشته باشد و بحث‌برانگیز باشد (ناجی، ۱۳۸۳: ۱۲-۱۹). کتاب *فیل و اژدها* در هر صفحه ۲/۲۹ درصد مؤلفه تفکر فلسفی گنجانده است و می‌تواند کتابی مفید برای استفاده در کلاس‌های فلسفه برای کودکان باشد.

پس از آن نیز کتاب *رستم و سهراب*، که برگرفته از ادبیات کهن است، دارای ۱/۳۲ درصد از مؤلفه‌های تفکر فلسفی در هر صفحه است. شخصیت اصلی کتاب *سهراب نوجوان* است و

از این نظر در کانون توجه گروه مخاطب قرار می‌گیرد. در اینجا نیز اغلب مؤلفه‌ها در گفت‌وگوهای سهراب با تهمینه، هژیر و رستم بازیابی شده‌اند. این کتاب همچنین بیشترین مؤلفه «کشف شباهت‌ها و تفاوت‌ها» را در کل جامعه پژوهش دارد؛ آنجا که سهراب شباهت‌ها و تفاوت‌های خود را با رستم بررسی می‌کند تا حقیقت را کشف کند. تراژدی رستم و سهراب مرگ مقدر و ناتوانی انسان را در برابر آن یادآوری می‌کند. به نظر نمی‌رسد نویسنده شهیر آن در پی آموزش تفکر فلسفی باشد، اما با وجود این، داستانی که در سال ۱۳۷۲ برای نوجوانان بازنویسی شده است، از نظر فراوانی مؤلفه‌های تفکر فلسفی وضعیت خوبی دارد.

کرگدن شمارشگر داستانی فانتزی است که در هر صفحه ۱/۲۳ درصد مؤلفه تفکر فلسفی گنجانده است. در این داستان، کرگدن که در میان حیوانات جنگل شخصیتی محبوب اما عجیب دارد، در عین سادگی و به دلیل بیان صریح عقایدش، شیر را که حیوانی مغرور و زورگو است شکست می‌دهد. شخصیت‌هایی با خلقیاتی خلاف عرف و هنجارهای مرسوم، برای کودکان جذاب و در عین حال تأثیرگذارند. شخصیت‌هایی که جرئت خروج از عرف اجتماعی، عبور از خطوط قرمز، و رد کردن مفروضات پذیرفته شده جامعه را دارند توجه بیشتری در مخاطب برمی‌انگیزند. کرگدن شمارشگر از جمله این شخصیت‌هاست. این داستان بیشترین مؤلفه «بیان صریح و بدون دلهره عقاید» را دارد؛ مؤلفه‌ای که فقط در هشت کتاب از کل جامعه پژوهش یافت شد و تنها ۱/۳۵ درصد از کل فراوانی مؤلفه‌ها را به خود اختصاص داده است. این نکته را شاید بتوان ناشی از ویژگی‌های فرهنگی و اخلاقی ایرانیان دانست. همچنین، تنها مؤلفه «استفاده از قیاس منطقی» در کل کتاب‌های تحلیل شده در این داستان بازیابی شده است.

ب. مقایسه گونه‌های داستانی (داستان‌های فانتزی، واقع‌گرا و داستان‌های برگرفته از ادبیات کهن) از نظر مؤلفه‌های تفکر فلسفی

«تنوع در گونه‌های داستانی و تبعیت از اصول حاکم بر هر گونه نشانگر انعکاس فضاهای مختلف و در عین حال رعایت روابط منطقی در میان گزاره‌های داستان است» (مکتبی‌فرد، ۱۳۹۴: ۸۵). طبق نتایج، کتاب‌های داستانی برگرفته از ادبیات کهن حائز ۵۴/۰ درصد فراوانی مؤلفه‌های تفکر فلسفی در هر صفحه هستند و از این نظر بالاتر از گونه‌های دیگر قرار دارند.

کتاب‌های فانتزی و واقع‌گرا نیز به‌ترتیب در رتبه‌های بعدی قرار گرفته‌اند. این نکته از اهمیت و نقش ادبیات کهن در پرورش تفکر کودکان و نوجوانان حکایت دارد.

متون ادبی کهن کمابیش آثاری هستند که در عرف تقسیم‌بندی ادبیات فارسی با زبان و قالب‌های کهن (زبان نوشتاری و قالب‌های ادبی رایج تا پیش از مشروطیت) نوشته شده‌اند (موسوی و سیفی، ۱۳۹۲: ۱۳۷). داستان‌های برگرفته از ادبیات کهن، به‌دلیل اینکه بازنویسی هستند و ساختاری متفاوت با گونه‌های دیگر دارند، اغلب از پژوهش‌ها کنار گذاشته می‌شوند، درحالی‌که بخش مهمی از ظرفیت و دانش زبان فارسی در متون ادبی کهن آمده و آشنایی با این متون دانش و ظرفیت زبانی کودکان را افزایش خواهد داد. البته، شیوه بازنویسی این آثار برای کودکان و ویژگی‌های بازنویسی خوب نیز باید در کانون توجه قرار بگیرد. آن مارگارت شارپ معتقد است که ادبیات کهن به‌منظور درگیرکردن کودکان با تفکر فلسفی در سطحی هوشمند تهیه نشده و بنابراین نمی‌تواند اهداف فلسفه برای کودکان را برآورده کند (ناجی، ۱۳۸۳: ۱۲-۱۹). مطابق نتایج این مقاله، باید گفت داستان‌های برگرفته از ادبیات کهن از ویژگی‌هایی که بنیان‌گذاران فبک برای داستان‌های فلسفی برمی‌شمارند تا حدودی فاصله دارند، باین‌حال، از ظرفیت‌های خوبی برای کمک به رشد تفکر فلسفی کودکان برخوردارند. در داستان فانتزی، قواعد و قوانین دنیای واقعی حکم‌فرما نیست و حوادث در جهانی غیرواقعی اتفاق می‌افتند. سطح غیرواقعی بودن وقایع داستان از سطح رایج در داستان‌های کودکان (مانند در نظر گرفتن کنش‌های انسانی برای حیوانات) تا خلق فضاهای خارق‌العاده و موجودات عجیب‌الخلقه در نوسان است. این ویژگی سبب علاقه کودکان به این گونه داستانی است. این داستان‌ها فضای مساعدی برای انعکاس تفکر خلاق و به‌ویژه تفکر انتقادی فراهم می‌کنند که هردو از انواع تفکر فلسفی هستند. بسیاری از داستان‌های آرمان‌گرایانه، که در آنها زندگی بهتری در جهانی بهتر نوید داده می‌شود، براساس انتقاد از وضعیت موجود خلق می‌شوند. درواقع، آرمان نتیجه نگاه انتقادی به واقعیت اکنون است.

داستان‌های واقع‌گرا نیز گاه فرصت‌هایی برای پرورش تفکر فلسفی کودکان ایجاد می‌کنند. داستان‌هایی که احتمال وقوع آنها در جهان واقعی وجود دارد (هرچند واقعاً اتفاق نیفتاده باشند)، شخصیت‌ها و فضاهای آنها کاملاً منطبق با دنیای واقعی و تابع قواعد آن است

و از این نظر به دنیای کودکان نزدیک‌ترند. /سب در پارکینگ، قالیچهٔ بته‌گلی و دست‌های مهربان خانم معلم داستان‌هایی واقع‌گرا و چالش‌برانگیزند که خواندن و گاه بحث دربارهٔ آنها فرصت‌هایی برای رشد تفکر کودکان ایجاد می‌کند.

اگرچه بسیاری از کتاب‌های جامعهٔ پژوهش از نظر مؤلفه‌های تفکر فلسفی غنی است و برای استفاده در کلاس‌های آموزش تفکر مفید است، هنوز تا رسیدن به ایده‌آل بنیان‌گذاران جنبش فلسفه برای کودکان فاصله دارد که معتقد بودند در هر صفحه از داستان‌های فلسفی باید نکته یا مؤلفه‌ای فلسفی گنجانده شود. در اینجا، می‌توان به اختلاف‌نظر لیپمن و همکارانش با متفکرانی چون فیشر و خسرونژاد اشاره کرد. پرچم‌داران نهضت فلسفه برای کودکان معتقدند که داستان‌هایی می‌توانند تفکر فلسفی را در کودکان پرورش دهند که در آنها نویسنده مسئله یا نکته‌ای فلسفی را به‌صورتی هوشمندانه گنجانده باشد تا کودکان بتوانند آن را کشف کنند. داستان‌هایی که به این منظور نوشته نشده‌اند، از این نظر نمی‌توانند با داستان‌های فلسفی رقابت کنند. این درحالی است که از نظر فیشر، می‌توان هر متن داستانی را مبنایی برای مباحثهٔ فلسفی قرار داد. به‌اعتقاد او، بیشتر قصه‌های کودکانهٔ خوب دارای مضامین طبیعی، منطقی و اخلاقی هستند (فیشر، ۱۳۸۸: ۴۵).

به‌زعم خسرونژاد، ادبیات کودک به‌دلیل برخورداری از ویژگی تمرکززدایی، فی‌نفسه، فلسفی است؛ بنابراین، هر اثر ادبی می‌تواند فلسفی باشد (خسرونژاد، ۱۳۹۰: ۲۰). ۵۴/۰ درصد فراوانی مؤلفه‌های تفکر فلسفی در هر صفحه از کتاب‌های داستانی ادبیات کهن، ۴۹/۰ درصد در داستان‌های فانتری و ۴۸/۰ درصد در کتاب‌های داستانی واقع‌گرا نشان‌دهندهٔ توجه نه‌چندان زیاد برخی از نویسندگان این داستان‌ها به مقولهٔ تفکر است، اما دو نکته را نباید فراموش کرد: اول اینکه، شورای کتاب کودک این کتاب‌های داستانی را ارزیابی کرده و آنها را دارای معیارهای اثر ادبی دانسته است؛ دوم اینکه، داستان‌های فلسفی در اجتماع پژوهشی موردنظر لیپمن، آغازکنندهٔ بحث و گفت‌وگوی فلسفی‌اند. روند این گفت‌وگو سهم بیشتری در پرورش تفکر کودکان دارد؛ بنابراین، بسیاری از کتاب‌های داستانی جامعهٔ پژوهش حاضر می‌توانند برای استفاده در کلاس‌های فلسفه برای کودکان مناسب باشند.

ج. مقایسه مؤلفه‌های تفکر فلسفی در کتاب‌های داستانی تحلیل‌شده

با توجه به یافته‌های مقاله، در میان مؤلفه‌های تفکر فلسفی، «جست‌وجوی دلایل در موقعیتی مشخص» بیشترین فراوانی را در جامعه پژوهش حاضر دارد. این مؤلفه در ۷۰ درصد کتاب‌های داستانی گروه سنی «د»، که در این مقاله بررسی و تحلیل شده‌اند، وجود داشته است. جست‌وجوی دلایل در موقعیتی مشخص مربوط به مهارت منطقی بودن است و این نکته را شاید بتوان این‌گونه تعبیر کرد که نویسندگان ایرانی داستان‌های منطقی می‌نویسند. از نظر لیپمن، یکی از معانی واژه منطق در برنامه فلسفه برای کودکان رویکرد دلایل مناسب است که در آن دلایل افراد برای آنچه می‌گویند و انجام می‌دهند جست‌وجو و ارزیابی می‌شود. این مؤلفه با واژه «چرا» پیوند خورده است؛ واژه‌ای محبوب برای کودکان، که آغازکننده تفکر فلسفی در آنهاست. آنها این‌واژه را به‌منظور بی‌بردن به هدف به‌کار می‌برند و می‌خواهند بدانند موضوع بحث برای چه به‌وجود آمده، عمل برای چه انجام شده، یا شخصیت داستان با چه هدفی کاری را انجام داده است (لیپمن و همکاران، ۱۹۸۰: ۱۲۵).

«طرح پرسش پژوهش» مؤلفه‌ای دیگر است که در کتاب‌های تحلیل‌شده حضور پررنگی داشته است. در سؤالات پژوهشی، پرسشگر پاسخ سؤال خود را نمی‌داند، اما به این منظور سؤال می‌کند که بحث را شروع کند یا ببیند که چنین بحثی به کجا ختم می‌شود. ممکن است پرسشگر بداند که برخی پاسخ‌های متعارف یا قراردادی برای سؤال او وجود دارد، اما به‌درستی پاسخ‌ها شک داشته باشد و بخواهد فرض‌های زیربنایی این‌گونه پاسخ‌های متعارف را استخراج کند؛ بنابراین، هدف از طرح این سؤالات اکتشاف است (همان، ۱۳۲). در پرورش تفکر فلسفی کودکان، سؤال کردن مهارتی بنیادی محسوب می‌شود؛ مهارتی که در برنامه فلسفه برای کودکان بسیار بر آن تأکید شده است. خوشبختانه، این مهارت در ۷۵ درصد از کتاب‌های تحلیل‌شده یافت شده است. کتاب/سب در پارکینگ بیشترین فراوانی مؤلفه «طرح پرسش پژوهشی» را دارد. در این داستان، هر سؤال پژوهشی که مطرح شده است می‌تواند آغازکننده بحث فلسفی میان کودکان باشد. این کتاب بیشترین فراوانی مؤلفه‌های تفکر فلسفی را نیز در میان کتاب‌های واقع‌گرای جامعه پژوهش دارد.

البته، مؤلفه‌هایی نیز وجود دارند که در کتاب‌های داستانی تحلیل‌شده فراوانی بسیار کمی داشته‌اند. «تقدپذیری»، «شناسایی ایده اصلی»، «تمایز بین معانی مختلف یک واژه»، «کشف مفهوم ضمنی سخن»، «احترام‌گذاشتن به عقاید اعضای گروه» و «استفاده از قیاس منطقی» از جمله این مؤلفه‌ها هستند.

نکته جالب توجه در اینجا ارتباط دو مؤلفه «تقدپذیری» و «احترام‌گذاشتن به عقاید اعضای گروه» است. «تقدپذیری» مستلزم دوری از قطعی‌نگری است و «احترام‌گذاشتن به عقاید اعضای گروه» به پرهیز از تلقین افکار خود به دیگران اشاره دارد؛ بنابراین، جایگاه نزدیک آنها به یکدیگر دور از ذهن نیست. این مسئله نیز می‌تواند متأثر از ویژگی‌های فرهنگی و اخلاقی باشد که ایرانیان را به آن متصف می‌کنند؛ از جمله تعصب (ملکیان، ۱۳۸۵: ۲)، عدم تحمل عقاید مخالف در مسائل مذهبی (جمال‌زاده، ۱۳۷۱: ۹۹)، و مقدس‌دانستن بزرگان در گذشته و بستن باب نقادی درباره آنها (جوانبخت، ۱۳۷۹: ۲). توجه بیشتر نویسندگان داستان‌های کودکان به این امر می‌تواند رهگشای این مسئله باشد.

اهمیت «استفاده از قیاس منطقی» در این است که با آموزش آن می‌توان توانایی‌هایی مانند حساسیت به ناسازگاری، توجه به نتیجه منطقی، و آگاهی از انسجام یا عدم انسجام تفکر را در کودکان ایجاد کرد. نتایج تحقیقات نشان می‌دهد که کاربرد قیاس منطقی بین کودکان ده تا چهارده‌ساله نتیجه‌بخش بوده است (لیپمن و همکاران، ۱۹۸۰: ۱۱۰).

مؤلفه‌های «ارزیابی تعریف اصطلاحات» و «تشخیص مغالطه‌ها» در متن کتاب‌های داستانی‌ای که در این مقاله بررسی و تحلیل شدند یافت نشد.

داشتن تعاریف متفاوت از اصطلاحی واحد در اغلب موارد به درک ناصحیح عقاید دیگران و تفسیر نادرست اظهارات آنها منجر می‌شود؛ بنابراین، در کلاس فلسفه برای کودکان، به این مؤلفه پرداخته می‌شود، اما متأسفانه در کتاب‌های داستانی تحلیل‌شده در این مقاله محتوایی مطابق با این مؤلفه یافت نشد.

«تشخیص مغالطه‌ها» نیز به توانایی تشخیص استدلال‌های غلط اشاره دارد. استدلال‌های غلط معمولاً در میان دانش‌آموزان کم‌سن‌وسال رخ می‌دهد و اگر اصلاح نشود، ممکن است به تفکر نادرست منجر شود (همان، ۱۵۶). متأسفانه، در کتاب‌های داستانی تحلیل‌شده، این

مؤلفه نیز، با وجود اهمیت بسیار، بازیابی نشد و این لزوم توجه ارباب تعلیم و تربیت و نویسندگان داستان‌های کودکان را می‌طلبد.

نتیجه‌گیری

طبق نتایج این مقاله، بیشترین فراوانی مؤلفه‌های تفکر فلسفی در آثاری چون قصه‌های شیرین هزارویکشب، مهمانی گرگ‌ها، افسانه‌های جن‌پوری و... دیده می‌شود. اما به‌طور کلی، همه کتاب‌های تحلیل‌شده از نظر برخی از مؤلفه‌های تفکر فلسفی ضعیف بوده‌اند. در مقاله دیگری می‌توان به بررسی علل این ضعف و ارائه راهکارهایی برای رفع آنها پرداخت.

در این مقاله، کتاب‌های داستانی فهرست شورای کتاب کودک که در سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۵ چاپ و منتشر شده‌اند هدف تحلیل قرار گرفته‌اند. اگرچه برخی از این کتاب‌ها از نظر مؤلفه‌های تفکر فلسفی غنی و تفکربرانگیزند، در بازار و کتابخانه‌ها در دسترس کودکان و مربیان نیستند. پیشنهاد می‌شود مقاله‌ای درباره کتاب‌های داستانی‌ای که در حال حاضر بیشترین تیراژ را دارند و در دسترس کودکان هستند نوشته شود.

شورای کتاب کودک، داستان‌های کودکان را مطابق با ملاک‌هایی که بیشتر ادیب‌اند ارزیابی می‌کند. طبق نتایج این بررسی، برخی از آثار منتخب شورا از نظر مؤلفه‌های تفکر فلسفی ضعیف‌اند. آشنایی شورا با این مؤلفه‌ها به بررسی یا حتی تجدیدنظر در معیارهای شورا برای انتخاب آثار برتر کمک می‌کند.

اکثر اعضای کمیته بررسی آثار در شورای کتاب کودک، کتابداران، نویسندگان، مشاوران و روان‌شناسان هستند. عضویت متخصصان و پژوهشگران حوزه فلسفه تعلیم و تربیت در این کمیته و استفاده از دانش آنها رشد کیفیت بررسی و انتخاب آثار برتر را به دنبال خواهد داشت. مربیان و والدینی که به دنبال انتخاب کتاب‌های داستانی تفکربرانگیز برای کودکان هستند و نیز دانش‌آموزانی که در صدد مطالعه داستان‌هایی از این نوع‌اند، می‌توانند از کتاب‌های داستانی معرفی‌شده در این مقاله استفاده کنند. آثار معرفی‌شده در این مقاله می‌تواند آموزگاران کلاس‌های فلسفه برای کودکان را جهت انتخاب کتاب‌های بومی مناسب یاری دهد.

نویسندگان داستان‌های کودکان با مطالعه مؤلفه‌های تفکر فلسفی (به‌ویژه مؤلفه‌هایی که در داستان‌های تحلیل‌شده بسیار کم یافت شده یا اصلاً یافت نشده‌اند) و آشنایی با اهمیت و

نقش هریک از آنها در پرورش تفکر کودکان، می‌توانند آنها را در داستان‌های خود به‌کار ببرند و آثاری تفکربرانگیز خلق کنند.

برخی از آثار معرفی‌شده در این مقاله در دهه ۸۰ و حتی در دهه ۷۰ منتشر شده‌اند. آشنایی ناشران کتاب‌های کودکان با این آثار و تلاش برای چاپ مجدد آنها می‌تواند فرصت‌های بیشتری برای تفکر کودکان ایجاد کند.

در این مقاله، فقط متن کتاب‌های داستانی تحلیل شده است، درحالی‌که اکثر این کتاب‌ها تصاویری دارند که گاه بیش از متن توجه کودکان را جلب می‌کنند. پیشنهاد می‌شود تصاویر تحلیل و بررسی شوند.

در این مقاله، به دلایلی که قبلاً بیان شده است، کتاب‌های داستانی گروه سنی «د» تحلیل شده‌اند. پیشنهاد می‌شود در مقاله‌های دیگری، کتاب‌های گروه‌های سنی دیگر نیز مورد بررسی قرار گیرند.

مهارت‌ها و مؤلفه‌های تفکر فلسفی از نظر متیو لیپمن در این مقاله ملاک عمل بوده است. نظر فیلسوفان دیگر تعلیم و تربیت را می‌توان در مقاله‌های دیگر پیش نظر قرار داد.

شورای کتاب کودک هر سال کتاب‌شناسی آثار منتشرشده ویژه کودک و نوجوان و گزارش تحلیل وضعیت آن سال را در حوزه‌های مختلف منتشر می‌کند. در این مقاله آثار تألیفی حوزه داستان بررسی شده است. در سال‌های اخیر، آثار حوزه فلسفه نیز در شورا تحلیل می‌شود. بررسی این آثار از نظر مؤلفه‌های تفکر می‌تواند موضوع مقاله‌ای دیگر باشد.

منابع

اکبری، احمد و همکاران (۱۳۹۱) «فلسفه برای کودکان» (P4C). مضامین فلسفی در داستان‌های متون کلاسیک ادب فارسی. تفکر و کودک. پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی. سال سوم، شماره ۲: ۱-۱۷.

امیدی‌نیا، مریم، لیلا مکتبی‌فرد، و عصمت مؤمنی (۱۳۹۲) «بررسی مهارت‌های تفکر انتقادی در رمان‌های برگزیده نوجوان فارسی دهه ۸۰ براساس فهرست پیترو فاسیونه». تفکر و کودک. پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی. سال چهارم، شماره ۱: ۱-۲۶.

ایروانی، شهین، و خدیجه مختاری (۱۳۹۰) «جایگاه مفاهیم فلسفی در ادبیات داستانی کودک ایران». مطالعات ادبیات کودک دانشگاه شیراز. سال دوم، شماره ۱: ۱-۳۱.

پازوکی، فاطمه، و احمد حیدری (۱۳۹۰) «تبیین شاخص‌های فلسفی گفت‌وگو در فلسفه‌ورزی کودکان». تفکر و کودک. پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی. سال دوم، شماره ۲: ۳-۱۸. جمال‌زاده، محمدعلی (۱۳۷۱) *خلفیات ما ایرانیان*. آلمان: نوید.

جوانیخت، مهرداد (۱۳۷۹) *شرقی از چشم غربی*؛ بررسی رفتار ایرانیان در آثار سفرنامه‌نویسان غربی. تهران: حیات نو.

خسرونژاد، مرتضی (۱۳۸۶) «تأملی بر هم‌نشینی ادبیات کودک و فلسفه در برنامه فلسفه برای کودکان». *نوآوری‌های آموزشی*. سال ششم، شماره ۲۰: ۱۱۰-۱۲۴.

خسرونژاد، مرتضی (۱۳۸۹) *معصومیت و تجربه*. درآمدی بر فلسفه ادبیات کودک. تهران: مرکز.

خسرونژاد، مرتضی (۱۳۹۰) *چگونه توانایی اندیشیدن فلسفی کودکان را پرورش دهیم*. مشهد: به‌نشر.

رجبی، سوران (۱۳۹۱) «بررسی ارتباط علاقه به ادبیات کودکان و نوجوانان با رشد اجتماعی دانش‌آموزان». *روان‌شناسی مدرسه*. دوره اول، شماره ۳: ۲۷-۴۸.

رشتچی، مژگان (۱۳۸۹) «ادبیات داستانی کودکان و نقش آن در رشد تفکر». *تفکر و کودک*. سال اول، شماره ۲: ۲۳-۳۷.

سهرابی، راضیه، محبوبه البرزی، و فریبا خوشبخت (۱۳۹۲) «مقایسه افسانه‌های ایرانی، کتاب‌های داستانی تصویری ایرانی و کتاب‌های داستانی تصویری خارجی بر مبنای مؤلفه‌های تفکر فلسفی». *مطالعات ادبیات کودک دانشگاه شیراز*. سال چهارم، شماره ۱ (پیاپی ۷): ۹۱-۱۱۲.

فیشر، رابرت (۱۳۸۵) *آموزش تفکر به کودکان*. ترجمه مسعود صفایی‌مقدم و افسانه نجاریان. اهواز: رسش.

فیشر، رابرت (۱۳۸۸) *آموزش و تفکر*. ترجمه فروغ کیان‌زاده. اهواز: رسش.

لیپمن، متیو (۱۳۸۹) *لینز کودکی در مدرسه*. ترجمه حمیده بحرینی. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

لیپمن، متیو و همکاران (۱۹۸۰) *فلسفه در کلاس درس*. ترجمه عبدالمهدی معرفزاده، سیدمنصور مرعشی، و علی شریفی (در دست چاپ).

متیوز، گرت، بی. (۱۳۸۷) «داستان‌های تفننی-فلسفی». ترجمه روحیه نظری پور. در: *دیگرخوانی‌های ناگزیر*. به‌کوشش مرتضی خسرونژاد. تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوان. ۳۲۰-۳۷۵.

مکتبی‌فرد، لیلا (۱۳۸۹) بررسی تناسب محتوای داستان‌های تألیفی ایرانی برای کودکان و نوجوانان گروه سنی "ج" با مهارت‌ها و مؤلفه‌های تفکر انتقادی. رساله دکتری دانشکده علوم تربیتی. دانشگاه شهیدچمران اهواز.

مکتبی‌فرد، لیلا (۱۳۹۴) *کودک داستان و تفکر انتقادی*. تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.

ملکیان، مصطفی (۱۳۸۵) *آسیب‌شناسی فرهنگ ایرانی*. تهران: شرق.
موسوی، مصطفی، و مونا سیفی (۱۳۹۲) «درک مطلب کودکان ۸-۱۲ سال از متون ادبی کهن». *مجله ادب فارسی*. دوره دوم. سال سوم. شماره ۲: ۱۳۳-۱۵۲.
ناجی، سعید (۱۳۸۳) «گفت‌وگو با آن مارگارت شارپ». ترجمه مریم صدیقه میرزایی. *کتاب ماه کودک و نوجوان*. شماره ۸۹: ۱۲-۱۹.

هرابی، راضیه، محبوبه البرزی، و فریبا خوشبخت (۱۳۹۲) «مقایسه افسانه‌های ایرانی، کتاب‌های داستانی تصویری ایرانی و کتاب‌های داستانی تصویری خارجی بر مبنای مؤلفه‌های تفکر فلسفی». *مطالعات ادبیات کودک دانشگاه شیراز*. سال چهارم. شماره ۱ (پیاپی ۷): ۹۱-۱۱۲.

Matthews, Gareth. B (2009) «Philosophical Adventures in the Lands of Oz and Ev». *Journal of Aesthetic Education*. v43 n2 p37-50. On ERIC available.

Nemorin, Selena (2008) *the Poem as Beginning for a Community of Inquiry*. A thesis submitted to the Faculty of Education in conformity with the requirements for the degree of Master of Arts Mount Saint Vincent University Halifax, Nova Scotia, Canada.

Pendlebury, Kathleen Sarah (2013) *Cerebral Pleasures; Children's Literature and Philosophy*. Submitted to the Dietrich School of Arts and Sciences Graduate School in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy. University of Pittsburgh.

Wagner, Laura (2013) *a quantitative content analysis of children's picturebooks*. Department of Psychology, Ohio State University, Columbus, OH, USA. *Front Psychol*, 4: 850.

Walker, Caren. M and Alison Gopnik (2014) «Learning to Learn from Stories: Children's Developing Sensitivity to the Causal Structure of Fictional Worlds». *Child Development*. P: 1-9